

וכן מדויק לשון התנא במשנתנו; פתח בלשון רבים; 'כל המנחות נילושות בפוריין ומשמרין שלא יחמיצו'. והמשיך בלשון יחיד; 'זאם החמיצו שיריה עובר בלא תעשה – כי אין זה שייך אלא במנחת סולת (קרן אורה. וע"ש שהביא דעה מנוגדת, מגדול אחד, שהיות ומחזיר המאפה לסולתה, שייך בו שוב חימוץ).

(ע"ב) 'אמר רבי אפטוריקין'. לא נמצאו מאמרי רבי אפטוריקי בשני התלמודים ובמדרשים אלא כאן ובזבחים יב. [ובמקבילה בחולין פא.]. גם מאמרי אביו (ר' דוסתאי) מוזכרים במקומות ספורים.

'מתיב רב אדא בר אהבה ואמרי לה כדי'. 'כדי' – בחנם, [כמו 'לא שדי איניש זוזי בכדי'], כלומר, לא נזכר שם אומרו של החכם, אלא נאמר בסתם (כן פרש"י בכמה מקומות).

המהרש"ל ב'חכמת שלמה' (ריש ב"מ) הביא פירוש נוסף בשם רש"י: 'כדי' – שם חכם. וכבר העיר בסדר הדורות שלא מצא כן ברש"י. והרש"ש ומהר"ץ חיות שם ציינו לרש"י בגטין (פה: ד"ה ולורכיה). והמע"י שם יזכח שכוונת רש"י הפוכה, שזו לשונו: 'כדי' – כלומר בולא כלום, באין ספר, כמו 'כדי נסבה', וכמו 'ואמרי לה כדי' שם חכם' – היינו, ללא שם חכם. לאחר בדיקה במחשב, לא נמצא בשום מקום אחר בדברי רש"י שפרש כן. וכן לא נמצא בכל הש"ס מאמר של חכם בשם 'כדי' אלא לעולם מופיע לאחר שהוזכר שם חכם פלוני: 'ואמרי לה כדי...'. (11 פעמים), ובכל אותם מקומות לא פרש רש"י מאומה. וניכרים דברי אמת ש'כדי' משמעו כבכל מקום 'בחנם'. וכן כתב הריטב"א בהדושיו לב"ב מו. וע' גם בלשון הרשב"א שבת מד: ובפי' רבנו אליקים יומא מד. ודברי רבנו המהרש"ל בשם רש"י צריכים עיון. (ע"ע 'צפונות' טז במאמרו של הר"ד לאבל).

*

ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' – הנה קרבן עולה רומז שהאדם ימסור נפשו לה' אף במקום שלא יגיע לו שום הנאה ואינו מרגיש שום טעם בזה, מ"מ מסכים בדעתו לעבוד את השי"ת. וזהו כנגד 'נעשה' שאמרו ישראל במתן תורה.

ו'מנחה' הוא שהאדם יחפוץ שגם הוא ירגיש טעם טוב בעבודתו. וזה כנגד 'שמע'.

(מי השלוח ח"ב ויקרא. וע"ש בח"א)

דף נו

על הילפותות בדין 'צפון' בקרבנות השונים, ע' במובא ביוסף דעת זבחים מה.

'דרבי אחייה לאו למעוטי שוחט בצפון הוא דאתא אלא הכי קאמר אין השוחט בצפון אבל מקבל בצפון'. כלומר מכך שהוצרך הכתוב למעט שוחט מצפון, משמע שהמקבל צריך להיות בצפון. והוצרכו שני כתובים לומר שאף בדיעבד אם המקבל אינו בצפון – פסול (עפ"י שפת אמת).

'אמר רב פפא: אפאה לוקה שתים, אחת על עריכתה ואחת על אפייתה. והא אמרת... לא קשיא, הא דעריך הוא ואפה הוא, הא דעריך חבריה ויהיב ליה ואפה'. לפירוש רש"י האופה חייב שתים, אחת משום עריכה (שהאפיה – גמר עריכה היא) ואחת משום אפיה. והתוס' חולקים וסוברים שאין האופה חייב משום עריכה אלא אם עשה עם אפייתו פעולת 'גמר עריכה'.

הרמב"ם לא הזכיר מאומה מדין זה, שהאופה חייב שתיים. ופרש ב'זבח תודה' שהוא מפרש [וכן נראה קצת מדברי רבנו גרשום] 'הא דעריך הוא ואפה הוא' – בזה אמר רב פפא שחייב שתיים [ומשמיענו שלא נאמר חייב אחת על העריכה והאפיה], 'הא דעריך חבריה ויהיב ליה ואפה' – בזה שנו כברייתא שחייבים על העריכה לחוד ועל האפיה לחוד.

(ע"ב) 'הכל מודים במחמץ אחר מחמץ שהוא חייב' – בין שעורך אחר הלש, בין שמוסיף לערוך אחר העורך, מסתבר כיון שמוסיף ומשבח את העריכה, חייב (וכן מבואר ברש"י לעיל בע"א ד"ה ערך חבריה). ונראה עוד שהוא הדין אם מוסיף החמצה על החמצה, עד שנעשה חימוצו חזק – הכל בכלל 'מחמץ אחר מחמץ', וכעין 'נותק אחר כורת' שבסמוך (עפ"י זבח תודה).

א. לכאורה נראה לדייק מלשון שלטי הגבורים (שבועות פ"ד דף טז: – מובא בכנסת הראשונים) שאינו חייב אלא בעורך אחר לש וכדומה, לא בעורך אחר עורך. ואינו ברור.

ובחזו"א (או"ח נח,ה) נקט שלישה אחר לישא פטור. ורק בפעולות נפרדות שכל אחת ענין מיוחד לעצמו, חייב משום מחמץ אחר מחמץ. ומשמע קצת מדבריו שדוקא בגמר-עריכה שנעשה לפני האפיה כתבו התוס' שחייב, שהוא מעשה נפרד הנצרך ללחם, אבל אם המשיך פעולת העריכה, הגם שהוסיף ברידוד – אינו חייב.

ב. בענין מוסיף חימוץ על חימוץ שכתב בזבח תודה שגם זה בכלל 'מחמץ אחר מחמץ' (וכ"מ בקרן אורה) – נראה לכאורה מצד הסברא שכיון שאין כאן תוספת השבחה במנחה, אין זה דומה לאפית מנחה מחומצת, ואינו חייב על כך. שהרי עיקר שם האיסור הוא עשיית מנחה במצב חמץ, כנאמר 'לא תאפה / תעשה חמץ'. וזה אפשרי בשני אופנים; או בהבאת החימוץ למנחה, כלומר בעצם פעולת החימוץ, בזה הרי עושה מנחה מחומצת, או בעשיית המנחה כשהיא כבר מחומצת. אבל כשמוסיף חימוץ על חימוץ, באופן שאינו פועל השבחה למעשה המנחה, נראה שאין בזה שום תוספת במעשה המנחה ואין אני קורא בו 'לא תעשה חמץ'.

ובזה מובן מדוע רש"י כתב (להלן נז. ד"ה וחזר) לפרש דברי הגמרא 'חזר וחמצה' – כלומר גמר מעשה חימוצה, שאפאה. ולא פרש כפשוטו שחזר והחמץ עוד.

'שלא יניח בצק או דבילה על גבי האוון כדי שיבוא הכלב ויטלנו'. יש שכתבו להוכיח מכאן שגם פגם בחלק החיצוני של האוון הריהו מום, שהרי אינו בהווה שיכניס הכלב את פיו אל תוך האוון (ע' במובא ביוסף דעת בכורות לז).

'אמר ר' אמי: הניח שאור על גבי עיסה והלך וישב לו, ונתחמצה מאליה – חייב עליה כמעשה שבת...'. מן האחרונים יש שתמהו על פרוש רש"י מה חידוש יש כאן [וכן לפי מה שפרש רבנו גרשום, כשם שבשבת חייב במכניס צלי לתנור, כך גם כאן חייב – וכי יש חידוש בכך שהמכניס פת בשבת לתנור ואפה חייב?].

בספר הר צבי כתב שמשמיענו שלא נאמר אין לוקין על החמצה, כיון שנעשית מאליו, ולא שאין בו מעשה הוא. קמ"ל שהנחת השאור נחשבת כמעשה. ומכאן מקור דברי הרמב"ם (חמץ ומצה א,ג) שהמחמץ עיסה בפסח לוקה משום בל יראה, כשאר 'לאו' שיש בו מעשה. [וע"ש עוד שלענין שבת יש חידוש מיוחד שחייבים גם על מעשה שנחשב כ'גרמא' בשאר דינים, כמו שאמרו בב"ק (ס.) לענין זורה ורוח מסייעתו].

והביא פירוש חדש בשם הגרא"ז מלצר וצ"ל שעיקר חידושו של רבי אמי הוא שאעפ"י שאין דרך מחמץ בכך, להניח שאור ולעזבו, אעפ"כ חייב, כשם שחייב בשבת בכגון זה.

(תמה שם על פירוש זה מדקדוק לשון הרמב"ם, שמשמע שעיקר החידוש משום שהנחת השאור נחשבת מעשה. ועוד העיר, היכן מצאנו פטור 'כלאחר יד' בשאר הלכות חוץ משבת.

ושמא דעת הגרא"ז שאותם איסורים שענינם הוא המעשה ולא התוצאה אין לחייב אלא במעשה כדרכו, וכמו בשבת שהעיקר פעולת המלאכה ולא התוצאה. ואף מחמץ, מכך שמחמץ אחר מחמץ חייב משמע שהאיסור הוא עצם הפעולה ולא התוצאה, שהרי המנחה כבר מחומצת ולא נפעל בה כלום בהמשך עבודתיה כשהיא מחומצת. ועל כן הוה אמינא שהמניח שאור והולך, אין כאן מעשה החמצה שחייבים עליו, שהרי אין כן דרך המחמץ, והלא עיקר האיסור הוא המעשה. קמ"ל ר' אמי שמעשה הנחת השאור כשלעצמו הריהו נחשב מעשה החמצה, וכשם שבשבת מעשה הנחת בשר על גחלים נחשב מעשה לחיוב, הגם שהתוצאה נפעלת ממילא.

ומצינו בכמה מקומות לפטור ב'שלא כדרך' בשאר איסורים, ואפשר שהוא כלל לכל מקום, וכפי שכתב בקובץ שעורים פסחים כג. ויש שתלו זאת במחלוקת הראשונים לענין כתיבת גט או תפלין שלא כדרך. ע' בענין זה במובא יוסף דעת שם. וע"ע: קרן אורה; שפת אמת; חדושים ובאורים יב).

דף נז

'אמר רבא: מאי חייב נמי דקאמר – כמעשה צלי...'. ערש"י ותוס'. הרש"ש פרש 'כמעשה צלי' – כמו שאמר רבא עצמו בסמוך 'ואם נצלה בו כגרוגרת מצד אחד במקום אחד – חייב'. פירוש בצליה גמורה. גם כאן כשהוחמץ חימוץ גמור, הלכך חייב אפילו במקום אחד בצד אחד.

'לא צריכא דאי לא היפך ביה הוה בשיל מצד אחד כמאכל בן דרוסאי וכי מהפיך ביה בשיל משני צדדין כמאכל בן דרוסאי, וקמ"ל דכל מצד אחד כמאכל בן דרוסאי לא כלום הוא' – ומן התורה אין איסור בדבר, שאין כאן שם 'בישול' כלל וכלל, ואפילו 'חצי שיעור' אינו. ומכל מקום נקט ר' יוחנן 'לא היפך בו פטור' – משמע שאסור. ונראה שאיסור זה הוא מדרבנן, שמא ימשיך להיצלות צליה גמורה [שהרי אפילו הפשרה בעלמא אסור במקום שאפשר לבוא לידי בישול]. אכן באופן שאין חשש כזה, כגון המדיח בשר בחמין מכלי ראשון, כיון שאין הקליפה מתבשלת כל צרכה אלא אולי כמאכל בן דרוסאי, והרי אי אפשר שתתבשל לגמרי – מותר (עפ"י אגלי טל מלאכת אופה ל"א). ויש מפקפקים בזה, שאפשר שיש בזה משום 'חצי שיעור' שאסור מן התורה. וגם באופן שאי אפשר לבשר להתבשל יותר [כגון הכנסת בשר לתוך כלי ראשון שהיד סולדת בו ואינו על האש, וכגון שברור שלכלל היותר אפשר לבשר כולו להגיע לשיעור 'יד סולדת' ולא יגיע ל'מאכל בן דרוסאי'] – אפשר שאסור (עפ"י מנחת שלמה יא, הערה 2. עמ' צג.

בשבת הלוי ח"ה לד וח"ז קא, ב, משמע שנקט בפשיטות שהוא מדרבנן.

'בעי רב מרי: חימצה בראשו של מזבח מהו, אשר תקריבו אמר רחמנא והא אקרבה, או דלמא מחוסר הקטרה כמחוסר מעשה דמי. תיקו'. ספק זה אינו אמור אלא לענין חיוב המחמץ משום לא תעשה חמץ, אבל המנחה ודאי נפסלה מהקטרה שהרי נתחמצה. והמקטירה עובר משום שאור בל תקטירו.

ועוד נראה שאין להסתפק אלא באופן שכשהעלה על המזבח לא היתה מחומצת, אבל אם חימצה והעלה וחזר וחימצה בראשו של מזבח – חייב משום מחמץ אחר מחמץ, שהרי בכל מחמץ אחר מחמץ אין אני